

KULTURA FIZYCZNA W KATOLICKICH STOWARZYSZENIACH DIECEZJI ŚLĄSKIEJ W LATACH 1926–1939

W diecezji katowickiej (nazywanej również śląską), której terytorium wyznaczały granice województwa śląskiego¹, pierwsze oddziały KSMM i KSMŻ powstały (tak jak w innych diecezjach) w 1926 r. Weszły one w skład Śląskiego Związku Młodzieży Polskiej (ŚZMP) liczącego wówczas 135 stowarzyszeń i 9503 członków².

O roli kultury fizycznej w środowiskach katolickich na tym terenie świadczy fakt, że przy poszczególnych okręgach ŚZMP funkcjonowali naczelnicy sportu. Byli nimi katolicycy działacze młodzieżowi, bądź też młodzi księża. W okręgu królewskohuckim naczelnikiem sportu był Konrad Krawczyk³, w katowickim F. Swoboda, w mysłowickim J. Knapik, w kochłowskim W. Madeja, w tarnogórskim J. Głombica, w mikołowskim W. Kania i w rybnickim M. Czaplicki (w okręgu cieszyńskim w tym czasie nie było takiej funkcji)⁴.

Dzięki sportowi, wychowaniu fizycznemu i działalności turystyczno-krajoznawczej (wycieczki) wzrastała rola KSMM i KSMŻ w śląskich środowiskach katolickich. Widoczne były tam przypadki budowania własnych boisk, organizowania zawodów sportowych i urządzania wycieczek (zwłaszcza przed i w trakcie obchodów „Dni Młodzieży”)⁵.

¹ Kuria katowicka – krótki rys historyczny. W: J. Krętosz, ks. J. Myszor, ks. J. Pawliczek, ks. W. Skworc [opr.] (1986), *Katalog diecezji katowickiej*, Katowice, ss. 68–69.

² Pierwszym katolickim zrzeszeniem polskiej młodzieży męskiej na Górnym Śląsku było Towarzystwo św. Alojzego, którego historia powstania sięga 1857 r. W grudniu 1920 r. w Katowicach utworzony został Śląski Związek Młodzieży Polskiej. Liczył on 3300 członków. Inicjatorem powstania tej organizacji był proboszcz z Dąbrówki Małej ks. Wawrzyniec Pucher. Zob. *Historia organizacji polskiej młodzieży katolickiej na Śląsku od roku 1871 do 1926* (1927), A A kat., bez sygn. Por. *Śląska Młodzież Katolicka* (1927), Katowice, ss. 25–28.

³ *Spis stowarzyszeń Śląskiego Związku Młodzieży Polskiej* (dalej ŚZMP) za 1926 r., A A kat., bez sygn. Ks. Konrad Krawczyk oddelegowany został w charakterze patrona do działalności w Stowarzyszeniu Młodzieży Polskiej i doprowadził do utworzenia w okręgu śląskim tej organizacji stanowiska kierownika sportu. Uważany był też za twórcę systemu rozgrywek mistrzowskich w katolickich organizacjach katolickich na Śląsku (w lekkoatletyce, palaniacie, piłce nożnej i szachach). Por. M. Pater [red.] (1996), *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice, ss. 203–204.

⁴ Tamże.

⁵ *Relacja z obchodów Dni Młodzieży w Hajdukach* (1927), A A kat., bez sygn.

Dane dotyczące 1926 r. wskazywały na to, że w katolickich organizacjach młodzieży męskiej polskiej części Górnego Śląska były: 22 kółka oświatowe, 11 religijnych, 33 śpiewacze, 60 sportowych, 10 abstynenckich, 9 zawodowych, 6 muzycznych i 3 robót ręcznych (zorganizowano też 227 wycieczek)⁶.

W maju, po odbyciu dwóch zjazdów delegatów, w skład Śląskiej Rady Związkowej ŚZMP weszli, obok ks. prał. Wawrzyńca Uchera, jako prezesa związkowego, m.in. ks. prof. Józef Matuszek z Katowic jako sekretarz generalny związku, Juliusz Grządziel i Konrad Martinowski z Królewskiej Huty oraz Ferdynand Sabath z Cieszyna, M. Wrzadlanka z Katowic i M. Polakówna z Dziedzic⁷.

W czerwcu 1928 r. w Panewnikach położonych w pobliżu Katowic odbył się VII Walny Zjazd Delegatów ŚZMP. Wyłonił on nową Śląską Radę Związkową z ks. prał. W. Pucherem, ks. J. Matuszkiem, ks. H. Bednorzem, P. Balcerem, K. Grzesiem, P. Karugą, z o. Franciszkiem Krzusem, o. Pawłem Urbaczką i Z. Sieroniem na czele⁸. Z rocznych sprawozdań nadesłanych pod koniec 1928 r. do kurii biskupiej w Katowicach wynikało, że w śląskich stowarzyszeniach młodzieży katolickiej odbyło się w tym okresie 1297 różnych wykładów i odczytów, z tego na temat wychowania fizycznego i sportu 97⁹.

W drugiej połowie lat dwudziestych w okręgach ŚZMP zaobserwować można było wzrost zainteresowania kulturą fizyczną, zwłaszcza wychowaniem fizycznym i sportem. Wychowanie fizyczne w stowarzyszeniach żeńskich rozwijało się wolniej niż w stowarzyszeniach męskich. Stowarzyszenia zrzeszające dziewczęta kładły raczej nacisk na sprawę wewnętrzną organizacji. Powszechnie brakowało boisk i sal gimnastycznych. Śląski Związek Młodzieży Polskiej Żeńskiej uważał, że dla dziewcząt wskazane są wyłącznie gry, zabawy ruchowe i gimnastyka szwedzka. W stowarzyszeniach męskich natomiast dominował sport, przede wszystkim piłka nożna, palant, krykiet, lekkoatletyka, gimnastyka i gry zespołowe (zwłaszcza koszykówka)¹⁰.

Z początkiem lat trzydziestych w diecezji śląskiej zakończono przygotowania do rozpoczęcia oficjalnej działalności Akcji Katolickiej: w 1932 r. ordynariusz katowicki bp Stanisław Adamski po wizycie w Rzymie wskazał na tradycje młodzieżowych organizacji Italii w dziedzinie „(...) pielęgnowania sportu, nieraz kosztem pogłębiania myśli katolickiej. Stąd organizacje

⁶ *Spis stowarzyszeń ŚZMP za 1926 r.*, A A kat., bez sygn.

⁷ *Protokół zjazdu delegatów ŚZMP odbytego 16 maja 1926 r.*, A A kat., bez sygn. oraz *KZMM. Związek Młodzieży Polskiej Męskiej*, Katowice 1929–1939, A A kat., sygn. 222, bp. 9 października 1927 r. podczas zjazdu delegatów katolickich stowarzyszeń młodzieżowych w Katowicach utworzony został oddzielny związek dla młodzieży żeńskiej pod nazwą Śląski Związek Młodzieży Polskiej Żeńskiej. Zob. *Spis stowarzyszeń ŚZMP Męskiej i Żeńskiej* (1927), Katowice, A A kat., bez sygn.

⁸ *Sprawozdanie ŚZMP Męskiej i Żeńskiej za 1928 r.* (1929), Katowice, A A kat., bez sygn.

⁹ Tamże.

¹⁰ Tamże.

młodzieży włoskiej w obecnej chwili reprezentują obraz bardzo różnorodny. Należałoby zatem połączyć przyciąganie młodzieży między innymi przez sport i krzewienie idei katolickich (...)”¹¹.

12 stycznia 1934 r. bp S. Adamski specjalnym dekretem utworzył Diecezjalny Instytut Akcji Katolickiej w Katowicach. Mianował on na 3 lata prezesa Instytutu oraz delegata do Naczelnej Rady Akcji Katolickiej w Polsce Wincentego Spaltensteina z Chorzowa¹². W kierownictwie Instytutu znaleźli się także: ks. prał. Teofil Bromboszcz, jako asystent kościelny, ks. dr Bolesław Kominek, jako sekretarz i dyrektor, Teodor Glensk, jako zastępca prezesa i Konrad Pilich, jako zastępca sekretarza¹³.

Zrzeszone w stowarzyszeniach Akcji Katolickiej diecezji śląskiej oddziały KSMM posiadały w 1934 r. 602 członków w sekcjach wf, 14 w sekcjach wioślarskich, 1596 w sekcjach gier sportowych, 298 w sekcjach palantowych, 358 w sekcjach lekkoatletycznych, 1758 w sekcjach tenisa stołowego, 252 w sekcjach narciarskich oraz 1694 w kółkach szachowych¹⁴.

Pod koniec 1937 r. zarząd śląski KSMM stanowili: dr Teodor Glensk – prezes, ks. dr Teodor Krząkała – asystent diecezjalny i ks. dr Herbert Bednorz – sekretarz generalny KSMM. Wkrótce zjazd KSMM diecezji śląskiej uzupełnił to gremium o własnych delegatów, którymi byli druhowie (kolejność według ilości oddanych głosów): Stanisław Szkudlarz, Józef Poledni, Jerzy Waletko, Ignacy Gałązka, Alojzy Twardoch, Michał Sobański, Leon Bartos, Bronisław Chwila, Konstanty Bogacz, Wilhelm Gembalski, Józef Stosz, Franciszek Lorenz, Franciszek Krzus i Franciszek Szymiczek¹⁵.

Z uzyskanych danych wynika, że od 1934 do 1936 r. nastąpił prawie czterokrotny wzrost liczby zarejestrowanych członków KSMM diecezji śląskiej w kółkach sportowych. Najpopularniejszą dyscypliną w śląskich KSMM była lekkoatletyka.

¹¹ *O włoskiej Akcji Katolickiej. Relacja z pobytu w Rzymie i rozmów bpa katowickiego ks. Stanisława Adamskiego z Ojcem Świętym Piusem XI (1932)*, Kancelaria bpa katowickiego Stanisława Adamskiego, A A kat.,teczka N-6-b, bez sygn. Zob. P. Halemba (1990), *Kultura fizyczna w działalności młodzieżowych stowarzyszeń Akcji Katolickiej na Śląsku*. W: H. Rechowicz [red.], *Z dziejów kultury fizycznej na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim w latach 1918-1939* (dalej: ZDKF), Katowice, AWF, ss. 7-34.

¹² H. Rechowicz, *Zasługi Wincentego Spaltensteina w rozwoju kultury fizycznej na Górnym Śląsku (do 1939 r.)*. W: ZDKF, s. 69.

¹³ Tamże, s. 81. Przed powstaniem Akcji Katolickiej w diecezji śląskiej, grunt do jej zorganizowania przygotował m.in. sekretarz generalny Ligi Katolickiej na Śląsku (od grudnia 1924 r.) oraz później bp połowy Wojska Polskiego ks. Józef Feliks Gawlina. Por. K. Biegun (1993), *Arcypasterz Polski wygnaniec – biskup połowy Wojska Polskiego ks. Józef Feliks Gawlina (1892–1964)*, Warszawa, ss. 14–15.

¹⁴ *Sprawozdanie komisji do spraw sportu XIV Zjazdu KSMM* (Bielsko Biała, 29 czerwca 1935), A A kat., bez sygn. Por. A. Steuler (1996), *Kultura fizyczna*. W: F. Serafin [red.], *Województwo śląskie (1922-1939)*, Katowice, UŚ, ss. 560 i 570.

¹⁵ Tamże. Por. *Akcja Katolicka na Śląsku* (1938), Katowice.

W drugiej połowie lat trzydziestych (1936) śląskie oddziały KSMM przeprowadziły 3 kursy dla przodowników gier sportowych (2 w Zadolu z 44 uczestnikami, 1 w Łyrkach z 23 uczestnikami). Oprócz tego 19 osób wzięło udział w kursach przodowników form sportowych w Katowicach, a 3 w Krakowie. W 1937 r. zorganizowano jednodniowy kurs narciarsko-oświatowy i dwa jednodniowe kursy wf (w tym 3 kursy ogólne dla naczelników sportu, 1 kurs dla przodowników la i gier sportowych)¹⁶. W sprawozdaniach z działalności oddziałów KSMM diecezji śląskiej uwzględniono również liczbę przeprowadzonych wycieczek.

Z danych wynika, że od 1934 do 1936 r. nastąpił dwukrotny wzrost liczby młodzieży katolickiej biorącej udział w kursach organizowanych przez śląskie oddziały KSMM. Najwięcej (bo prawie 3 tysiące) odznak POS zdobyła katolicka młodzież męska w 1935 r.

Rok 1937 był w bilansie śląskich oddziałów diecezjalnych KSMM dość urozmaicony jeśli chodzi o organizację zawodów sportowych. Urządzano wtedy zawody o mistrzostwo KSMM w lekkoatletyce (29 sierpnia, boisko Wojewódzkiego Ośrodka WF i PW w Katowicach), bieg na przełaj w Piotrowicach oraz bieg na przełaj „Polanii” i „7 Groszy” (29 kwietnia), zawody la i gier sportowych w Murckach, zawody o mistrzostwo KSMM w siatkówce i koszykówce (Zadole, 15 sierpnia), mistrzostwa w tenisie stołowym, zawody gier sportowych na zlocie w Zadolu, zawody narciarskie z okazji poświęcenia skoczni KSMM w Brennej i mecze ping-ponga, siatkówki i koszykówki z reprezentacją okręgu krakowskiego KSMM¹⁷.

W 1938 r. KSMM na Śląsku przeprowadziło 5 kursów sportowych (2 w Brennej, 2 w Łyskach i 1 w Zadolu)¹⁸.

Z działalności śląskich oddziałów diecezjalnych KSMM w dziedzinie kultury fizycznej (1939) na podkreślenie zasługiwało zorganizowanie w okresie od 18 czerwca do 18 lipca kursu gier sportowych i lekkoatletyki oraz w terminie od 16 do 31 sierpnia kursu dla przodowników wf w Zadolu¹⁹.

Kultura fizyczna – zwłaszcza sport, wf i niektóre formy pw dotyczące przygotowania młodzieży w zakresie sprawności fizycznej wraz z turystyką i krajoznawstwem (wycieczki) – stanowiła liczący się komponent działalności programowej i praktycznej katolickich organizacji młodzieżowych w diecezji śląskiej do 1939 r.

¹⁶ Tamże. *Sprawozdanie z działalności KSMM za 1936 r. oraz za 1937 r.*, bez sygn.

¹⁷ P. Halemba, op. cit., s. 17.

¹⁸ *Okólnik KSM 1939*, nr 1, Katowice, A A kat., bez sygn.

¹⁹ *Sprawozdanie z działalności KSMM za 1938 r.*, A A kat., bez sygn.